

Сергій Володимирович Томин
кандидат юридичних наук, доцент

E-mail: Serhiitomyn@gmail.com

*Івано-Франківський юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Олександр Антонович Лишак
завідувач Івано-Франківським відділенням

E-mail: oleksandr.lyshak@kndise.gov.ua

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У ВИРІШЕННІ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ

У статті розкриваються поняття та профілактичне значення криміналістичної характеристики особи злочинця. На основі аналізу положень юридичної психології досліджується елементи соціальної та психологічної підструктури особи. Увага автора звертається на необхідність вивчення таких властивостей, як спрямованість особистості (її вибіркове ставлення до дійсності), яка включає різні психічні властивості, потреби, інтереси, мотиви, почуття, симпатії та антипатії, ідеали та світогляд; здібності особи, її психічні можливості; динаміку психічних процесів – темпераменту, характеру, стилю поведінки, у яких проявляється зміст і форма духовного життя людини, тобто система інтелектуальних та емоційних якостей; самосвідомість особи, яка здійснює саморегуляцію; психічні процеси і стани.

Ключові слова: криміналістична характеристика, особа злочинця, криміналістична профілактика, кримінальні правопорушення.

Одним з найважливіших напрямків профілактики кримінальних правопорушень є встановлення у процесі розслідування причин та умов їх вчинення. З криміналістичної точки зору останні поділяються на: а) обставини, пов'язані з особою злочинця. Віднесення їх до обставин, що сприяли вчиненню злочину, обумовлена властивостями особи, винної у вчиненні злочину (несприятливі умови формування особистості, обстановка у сім'ї, у трудовому колективі та ін.); б) обставини, які існують незалежно від особи, яка вчинила злочин. Віднесення їх до обставин, що сприяли вчиненню злочину, невіддільно пов'язане зі встановленням

обставин події злочину (недоліки в охороні майна, неналежний облік товарно-матеріальних цінностей, тощо).

Якщо друга група обставин є об'єктивно існуючими, то перша – тісно пов'язана з особою злочинця.

З огляду на вищенаведене, важливе значення для вирішення завдань криміналістичної профілактики має дослідження особи злочинця у межах криміналістичної характеристики того чи іншого кримінального правопорушення.

На необхідність вивчення обвинуваченого у злочині на різних етапах розвитку науки криміналістики вказували Н. Т. Ведерников, Ф. В. Глазирін, С. А. Голунський, Г. Гросс, А. В. Дулов, А. С. Кривошеев, Г. Н. Курашвілі, Г. Ю. Маннс, І. А. Матусевич, И. И. Тазин, Б. М. Шавер та ін.

Так, Ганс Гросс ще у кінці XIX ст. пропонував розслідувати та розкривати злочин через пізнання особи, яка його вчинила, докладати значних зусиль саме до вивчення особи злочинця. Він пропонував декілька способів пізнання особи: аналіз попередніх кримінальних справ з цим обвинуваченим; напружену увагу під час допитів і невпинне прагнення проникнути у душу обвинуваченого; прості, буденні відносини з людьми [1, с. 45-47].

Розвиток ідей, висловлених Г. Гроссом, знайшли своє відображення у працях провідних вітчизняних криміналістів наступних періодів. Так, у 20-х роках XIX ст. поряд з іншими обставинами під час розслідування злочину встановленню підлягали також професійні особливості та побут злочинців (їх жаргон, забобони, тощо) [2, с. 27-35], способи та прийоми застосування методів інших наук до вивчення фізичних та моральних властивостей злочинця [3, с. 5]. Зазначені погляди стали основою для подальших криміналістичних досліджень.

На обов'язковість вивчення особи обвинуваченого у процесі розслідування починаючи з 30-х років XIX ст. вказувалось практично у кожній науковій криміналістичній праці. Так, В. У. Громов писав, що будь-які відомості, які характеризують особу підслідного, ... можуть допомогти в правильній оцінці його діяння. І ці відомості повинні бути зібрані своєчасно [4, с. 141]. У своєму підручнику С. А. Голунський та Б. М. Шавер розвинули це положення, підкресливши, що не можна обмежуватись лише встановленням безпосередньої участі особи у вчиненні розслідуваного діяння. Необхідно також з'ясувати минуле цієї особи, спосіб її життя, зв'язки та знайомства [5, с. 315].

Більш ґрунтовне наукове дослідження проблеми криміналістичного вивчення особи обвинуваченого знайшли у 1960-х роках. І. А. Матусевич, А. С. Кривошеев, Ф. В. Глазирін, Г. Н. Курашвілі та інші науковці того часу відзначали важливість отримання відомостей про обвинуваченого шляхом розвадження слідчих та інших процесуальних дій на досудових стадіях розслідування злочину, а також значення таких відомостей у проведенні таких дій [6, с. 48; 7, с. 44; 8, с. 36, 9, с. 78].

Важливо також підкреслити, що криміналістами того періоду висловлювались ідеї щодо необхідності вивчення різних аспектів особистості злочинця. Так, М. Т. Ведерников запропонував два напрямки

цієї діяльності. Перший вирішує завдання зі збирання та дослідження відомостей, які вказують на того, хто вчинив злочин. Інший відповідає на питання що собою являє обвинувачений [10, с. 67]. І. А. Матусевич та Г. Н. Курашвілі відзначали важливість встановлення психологічного контакту з обвинуваченим шляхом використання слідчим особливостей психологічного складу особи, інших даних про обвинуваченого [6, с. 74; 9, с. 78].

На необхідність аналізу особистості злочинця з позицій її психологічної структури вказував також А. В. Дулов в межах судової психології. Обвинувачений розглядався як певна структура властивостей, якостей, успадкованих та набутих, які склались в результаті умов виховання, діяльності, власного досвіду [11, с. 143].

Ці та інші наукові праці були покладені в основу концепції криміналістичної характеристики злочину, в межах якої обвинувачений розглядався тільки як структурний елемент.

В межах криміналістичної характеристики виділялися її окремі підсистеми. Однією з них Д. А. Мезінов називав мотиваційно-змістовну сферу як суб'єктивну детермінуючу систему особи. Розглядаючи мотивацію як невід'ємну частину особи злочинця, автор вказав на спільні завдання, які вирішуються під час вивчення цих двох об'єктів у процесі розслідування злочинів [12, с. 13].

Продовжуючи вивчення мотиваційно-змістовної сфери обвинуваченого, І. І. Тазін підкреслив, що суб'єкт злочину індивідуалізується не тільки своїми расами обличчя, тілобудовою, неповторністю папілярних узорів, але й своєрідним ставленням до окремих сторін дійсності, наданням переваги одним життєвим цінностям перед іншими, різноманітністю внутрішніх спонукань, які лежать в основі його злочинної поведінки [13, с. 8].

Починаючи з 90-х років ХХ ст. та впродовж наступних декількох десятиліть у криміналістиці активно розроблялось поняття «психологічного портрету злочинця» як напрямок вивчення особи обвинуваченого. При цьому його основна ідея вбачалась у забезпеченні процесу розшуку невідомого злочинця.

Поряд з цим, на сьогоднішній день такий підхід необхідно визнати дещо вузьким. Це впливає із концептуальних положень теорії криміналістичної профілактики, яка вимагає розробки наукових підходів до вивчення особи злочинця з метою встановлення причин та умов вчинення злочинів, їх припинення та запобігання, в тому числі шляхом здійснення профілактичного впливу на підозрюваного та обвинуваченого. Для досягнення окреслених завдань важливе значення мають відомості про зв'язки обвинуваченого, особливості його поведінки до, під час та після вчинення злочину.

У зв'язку з цим виникає необхідність встановити коло обставин про особу, які підлягають дослідженню в межах криміналістичної її характеристики, в тому числі з метою вирішення профілактичних завдань.

Досліджуючи це питання, більшість науковців схиляються до думки про необхідність поділу усіх відомостей про особу на певні групи, відносно самостійні підсистеми.

Так, на думку Р. Л. Ахмедшина до таких підсистем відносить: 1) фізичні параметри людини; 2) її психологічні характеристики [14, с. 110-111].

На думку М. Т. Ведернікова структура особистості обвинуваченого складається з наступних елементів: 1) соціально-демографічні відомості; 2) відомості про ставлення до праці (навчання); про суспільно-політичну діяльність, поведінку у побуті, проведення культурного дозвілля; 3) відомості про наявність (або відсутність) минулої антисуспільної і злочинної діяльності; 4) відомості про темперамент, емоційно-вольові та інші психологічні якості [15, с. 137-138].

Заслугове на увагу позиція О. М. Клещіної, яка структуру особи підозрюваного пропонує розглядати як систему відносно самостійних підструктур соціального і психологічного характеру.

Соціальна підструктура складається з таких елементів: місце людини у системі суспільних відносин, її соціальні ролі, напрямки діяльності. Вона охоплює такі її властивості, які розкривають відносини у різних сферах суспільного життя. До соціальної підструктури відносять такі соціально-демографічні ознаки, як прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, сімейний стан, освіта, місце роботи, посада, тощо. Вони необхідні для того, щоб мати уявлення про особу підозрюваного та зазначаються у процесуальних документах [16, с. 28-29].

Психологічні властивості у структурі особи підозрюваного включають в себе: 1) спрямованість особистості (її вибіркоче ставлення до дійсності), яка включає різні психічні властивості, потреби, інтереси, мотиви, почуття, симпатії та антипатії, ідеали та світогляд; 2) здібності особи, її психічні можливості; 3) динаміку психічних процесів – темпераменту, характеру, стилю поведінки, у яких проявляється зміст і форма духовного життя людини, тобто система інтелектуальних та емоційних якостей; 4) самосвідомість особи, яка здійснює саморегуляцію; 5) психічні процеси і стани [16, с. 32].

Розкриваючи соціальну підструктуру особи, необхідно звернути увагу на її соціальній позиції, становище у групах, функції, які вона виконувала до моменту вчинення злочину, (член сім'ї, учень, працівник та ін.). При цьому важливо з'ясувати, які вимоги злочинець відхилив (звільнився з роботи, залишив навчання, не приймав участь у громадському житті та ін.) та з яких причин.

Вказаний аспект характеристики особи має важливе профілактичне значення у тому випадку, коли один із комплексів сприйнятих особою вимог (наприклад, групи підлітків, яка стихійно склалась), і її обов'язки, що випливають із них, суперечить обов'язкам, правилам поведінки, які пов'язані із соціальною діяльністю іншого характеру (члена сім'ї, учня, тощо).

Чим сильніше прагнення особи ототожнювати себе з соціальною групою, тим більшою мірою її поведінка підпорядковується нормам, правилам поведінки, які реально втілені у поведінці членів цієї групи.

Для визначення закономірностей поведінки людини в суспільстві, в тому числі причин переходу окремих його членів на злочинний шлях, важливо розглянути більш детально поняття соціальних очікувань.

Значимість дослідження соціальних очікувань для профілактики злочинів пов'язана з тим, що в силу конкретних умов формування і життя особи може виникнути протиріччя між цими очікуваннями і готовністю

(здатністю) відповідати їм. Це проявляється в деяких випадках в формі протиправної поведінки. Так, для досягнення соціально-цінного результату свідомої трудової діяльності необхідне завершення надзвичайно відповідального, нерідко складного, тривалого процесу зміни одного роду соціальних очікувань (характерних, наприклад, для учнів загальноосвітньої школи) на соціальні очікування іншого роду, коли різко зростає самостійність підлітка, коли він може сам заробити гроші і т. д. Але для цього він повинен довести свою відповідність вимогам виробничого характеру, отримати визнання оточуючих і т.д. Змінюються соціальні очікування, повинна змінитися і самооцінка підлітка, бо та самооцінка, що сформувалася раніше, колишні прагнення більше не відповідають новим умовам. Якщо виявляється, що ці прагнення не можуть бути задоволені, оскільки розходяться з можливостями особи та з оцінкою його оточуючими, в системі «середовище-особистість» порушується колишня рівновага. Очікування, оцінки, які виходять від оточуючих, змінилися. Самооцінка ж зберігається колишня, яка не відповідає новим очікуванням. Цю край неприємну психологічну обставину особа не хоче допускати до свідомості. Результатом може виявитися негативізм, «агресивна» поведінка, що представляє собою спробу «самоствердження» сурогатного типу.

У взаємозв'язку повинні також розглядатись умови сімейного та шкільного виховання осіб, які вчинили злочин. Це обумовлено тим, що, по-перше, як сім'я, так і школа найбільш інтенсивно впливають на формування особистості у період неповноліття, тобто тоді, коли формується свідомість, воля та характер. По-друге, мова йде про взаємодію у вихованні: вирішенні різними засобами загального виховного завдання на основі системи єдиних вимог до вихованців. По-третє, сім'я і школа вирішують завдання правильного виховання неповнолітніх як основної, провідної у своїй діяльності. Виховання є процес соціальний в найширшому сенсі. Виховують всі: люди, речі, явища, але перш за все і найбільше – люди. З них на першому місці батьки і педагоги [17, с. 20].

Порушення в сфері сімейного виховання можуть бути пов'язані з відходом від оптимальних з точки зору суспільства норм, а саме: а) матеріально-побутових умов сім'ї; б) її складу і структури; в) моральної позиції сім'ї; г) її виховної педагогічної позиції (включаючи об'єктивну обумовленість останньої), в тому числі щодо взаємодії зі школою.

Порушення складу та структури сім'ї впливають на здійснення соціального контролю за підлітком, а також на можливість виникнення конфліктних ситуацій та станів.

Значний вплив на вчинення особою злочину мають загальні моральні цінності сім'ї. Мова йде, перш за все, про наявність чи відсутність у сім'ї джерел антисупільних, аморальних явищ, а також про систему моральної орієнтації, про систему цінностей, яка проявляється у повсякденній поведінці батьків.

Важливим елементом сімейного виховання, з деформацією якого (зазвичай у поєднанні з деформацією і інших елементів) може бути пов'язано спотворення особистісного розвитку дітей, є педагогічна позиція сім'ї (включаючи взаємини зі школою).

Ця позиція в свою чергу залежить в основному від трьох моментів: а) загальної атмосфери сім'ї; б) повноти, всебічності та правильності усвідомлення завдань, змісту, можливостей і значення сімейного виховання; в) наявності деяких об'єктивних передумов для належного здійснення сімейного виховання дітей в повному обсязі.

Аналіз механізму та причин негативного впливу сім'ї на виховання дітей дозволяє поділити їх на сім'ї, у яких:

– батьки не хочуть виховувати своїх дітей у дусі поваги до моральних та правових норм, хоча можуть це робити та мають для цього усі можливості;

– батьки не можуть в повній мірі здійснювати правильне їх виховання (в силу зайнятості, хвороби, тимчасової відсутності і т. д.), не дивлячись на своє бажання і вміння це робити;

– батьки не вміють виховувати дітей (в силу відсутності педагогічної та загальної культури і т. д.).

Психологічна структура особистості включає перш за все соціально зумовлені риси, які визначаються як індивідуальними особливостями психічних процесів, так і набутим досвідом. До цих властивостей відносяться спрямованість особистості, її моральні якості, знання, навички, звички, рівень особистої культури. Крім того, в психологічну структуру особистості входять індивідуальні особливості окремих психічних процесів (пам'яті, мислення, емоцій, волі), а також темперамент, інколи – патологічні зміни психіки.

Хоча індивідуальні властивості темпераменту і особливості психічних процесів самі по собі не спонукають людину до дії в певному напрямку, але для того, щоб зрозуміти зміст свідомої діяльності людини, необхідно враховувати властивості особистості в цілому, включаючи і особливості психічних процесів.

Відповідно до одного з принципів положень вітчизняного кримінального права суспільна небезпека особи проявляється в першу чергу в характері і ступені тяжкості вчиненого злочину. З усіх елементів злочину найближче до морально-психологічної характеристики особистості знаходиться суб'єктивна сторона, а в ній – характеристика мотивів злочину і цілей, поставлених перед собою злочинцем.

Мотив злочину, безсумнівно, висловлює певні особливості особистості злочинця щодо конкретної ситуації, в якій готується і вчиняється злочин. Слід, однак, підкреслити, що поряд з мотивами, які є стійкими і постійними, бувають мотиви, які визначаються випадковим збігом обставин. Мотиви можуть бути суперечливими і непослідовними. Наприклад, мотив може бути нестійким тимчасовим станом, пов'язаним з реакцією на конкретну життєву ситуацію.

Поведінка людини визначається спрямованістю, орієнтацією, соціальною установкою особистості. Ставлення людини до різних сторін життя і діяльності (до суспільства, до держави, до людей, до праці, до майна, до себе самого та ін.) проявляється в конкретних мотивах його поведінки, процес реалізації яких в свою чергу зміцнює, розвиває, змінює ці відносини. Мова в даному випадку йде про стійкі і постійні цілі і мотиви

поведінки (на відміну від мотиву окремого вчинку, в тому числі і злочину), система яких разом з основними життєвими інтересами, мотивами лежить в основі вибірковості поведінки.

Сутність життєвої установки, орієнтація особистості виражається, таким чином, в певному, досить стійкому ставленні конкретної особи до різних соціальних цінностей.

Аналіз цих відносин дає досить повне уявлення про особистість конкретного індивіда. Що ж стосується особистості злочинця, то в її характеристиці найбільше значення мають такі негативні соціальні риси, як небажання дотримуватися громадського порядку, неповага до громадян, небажання працювати, невизнання недоторканності приватної власності та ін., негативне ставлення до людей і суспільства. Ці відносини формуються на основі життєвої практики в конкретному мікросередовищі (виховання, впливів і т. п.) і в свою чергу знаходять прояв в різних рисах характеру і вчинках людини, у тому числі і в злочинах.

У ряді випадків, коли життєва орієнтація має чіткий і конкретний зміст, яскраво виражена і цілеспрямована, є підстави говорити про установку особистості (в тому числі і про антисуспільну).

Установка – це комплексне поняття, що характеризує не одну сторону особистості, а цілісний її стан. Вона виражається в схильності і спрямованості до вчинення певного роду дій. Установка впливає на ставлення людини до всіх пов'язаних з нею об'єктів. У свою чергу вона формується під впливом об'єктивних умов і впливає на виникнення рішення вчинити злочин. Як зазначає Л. П. Буева, «не всяка орієнтація набуває характеру установки, а лише та, яка внутрішньо визначає особисте ставлення даного індивіда до певних соціальних явищ, базується на сформованій потребі, та, якою він керується у своїй діяльності та поведінці» [18, с. 99].

Необхідно відзначити, що у філософській та соціологічній літературі термін «установка» вживається неоднозначно. Мабуть, це призвело до змішання поняття установки в психології і юридичній літературі. В одних випадках автори охоплюють цим поняттям «соціальну установку», «соціальну позицію», «соціальну орієнтацію». В інших – установка вживається в її психофізіологічному сенсі як психологічний механізм – спрямована готовність.

Поняття антисуспільної установки як соціально-психологічної основи злочинної поведінки введено у юриспруденцію О. Б. Сахаровим [19, с. 55]. Отримавши визнання, воно зустріло останнім часом і певне заперечення [20, с. 28]. Зокрема відзначається, що індивідуалістична установка не є універсальною для поняття особистості злочинця, бо про неї можна говорити лише щодо найбільш злісних, стійких антисуспільних елементів, які відкрито і рішуче відкидають вимоги закону. На думку Н.С. Лейкіної помилково вважати, що, антисуспільна установка властива особам, які вчинили злочин під впливом випадкового збігу обставин, в стані афекту, викликаного протиправним діянням, при перевищенні меж необхідної оборони, вперше, з необережності і т. д. Вказані злочини не виражають антисоціальної спрямованості, а лише свідчать про відсутність у винного в

достатній мірі інтенсивних сил для того, щоб протистояти негативній ситуації і не вийти за межі, встановлені законом [21, с. 103].

Подібні міркування справедливі у тому розуміння, що соціально-психологічна основа різних злочинів не однакова, так само як не однакові характер і ступінь суспільної небезпеки особистості різних правопорушників. Вважаємо, що у профілактичних цілях має використовуватися поняття установки головним чином в соціологічному його значенні (соціальна установка), яке дозволяє зрозуміти сутність злочину як соціальної категорії. Ще краще було б використовувати терміни «життєва орієнтація», «соціальна спрямованість особистості» і т.д.

При цьому дуже важливо підкреслити, що морально-психологічні властивості не зводяться до однозначної спрямованості особистості. Будь-яка особистість багатопланова і різноманітна у своїх проявах. Тому антисоціальна сутність особистості злочинця – як би її не називати: установка, спрямованість, орієнтація – може бути різною за своєю силою, стійкістю, глибиною, напруженістю (від чітко вираженої активної соціально-негативної налаштованості до недостатньої інтенсивності соціально-позитивних якостей).

Таким чином, криміналістична характеристика особи злочинця – це система відомостей про особу, яка вчинила злочин. Така характеристика сприяє попередженню, розкриттю та розслідуванню злочинів і є невід'ємним елементом криміналістичної характеристики будь-якого злочину.

Вона вкладає в себе ряд підструктур, основними з яких є: соціально-демографічна та психологічна.

У соціально-демографічній підструктурі важливе значення з точки зору вирішення профілактичних завдань мають дані: про соціальне становище, рід занять та професійної приналежності (робітник, службовець, само зайнята особа, учень, пенсіонер, особа, не зайнята суспільно корисною працею та ін.).

Психологічна структура особистості включає перш за все соціально зумовлені риси, які визначаються як індивідуальними особливостями психічних процесів, так і набутим досвідом. До цих властивостей відносяться спрямованість особистості, її моральні якості, знання, навички, звички, рівень особистої культури. Крім того, в психологічну структуру особистості входять індивідуальні особливості окремих психічних процесів (пам'яті, мислення, емоцій, волі), а також темперамент, інколи – патологічні зміни психіки.

Практичне значення вивчення цих підструктур у попередженні злочинів полягає у тому, що з їх допомогою вирішуються завдання щодо: 1) можливого здійснення тактичного впливу на підозрюваного (обвинуваченого), в тому числі з метою недопущення вчинення ним злочинів у майбутньому; 2) накопичення та аналізу криміналістично значущої інформації про обставини, які сприяли вчиненню злочину.

Перелік посилань

References

1. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. Москва, 2002. 1088 с.
2. Маннс Г. Ю. Криминалистика как прикладная дисциплина и предмет преподавания. Труды Иркутского государственного университета. Иркутск, 1921. Отдел 1. Вып 2. С. 27-35.
3. Макаренко Н. П. Техника расследования преступлений. Харьков, 1925. 156 с.
4. Громов В. У. Предварительное расследование в советском уголовном процессе: рук. для органов расслед. Москва, 1931. 253 с.
5. Голунский С. А., Шавер Б. М. Криминалистика: методика расслед. отдельных видов преступ. Москва: НКЮ СССР, 1939. 369 с.
6. Матусевич И. А. Изучение личности обвиняемого в процессе предварительного расследования преступлений. Минск: Изд-во БГУ, 1975. 128 с.
7. Кривошеев А. С. Изучение личности обвиняемого в процессе расследования. Москва: Юрид. лит., 1971. 80 с.
8. Глазырин Ф. В. Изучение личности обвиняемого и тактика следственных действий. Свердловск, 1973. 156 с.
9. Курашвили Г. Н. Изучение следователем личности обвиняемого. Москва: Юрид. лит., 1982. 96 с.
10. Ведерников Н. Т. Личность обвиняемого и подсудимого. Понятие, предмет и методика изучения. Томск: Изд-во Томского ун-та, 1978. 174 с.
11. Дулов А. В. Судебная психология. 2-е изд. Минск: Вышэйш. шк., 1975. 464 с.
1. Gross, G. A. (2002). Guide for Forensic Investigators as a Forensics System. New edition, reprint from the edition 1908 Moscow.1088 P. (In Russian).
2. Manns, G. Yu. (1921). Forensics as an applied discipline and subject of teaching. *Proceedings of the Irkutsk State University*. Irkutsk, Department 1, Issue 2. P. 27-35. (In Russian).
3. Makarenko, N. P. (1925). Technique of investigation of crimes. Kharkov. 156 p. (In Russian).
4. Gromov, V. U. (1931). Preliminary investigation in the Soviet criminal process: guidelines for investigative authorities. Moscow. 253 p.(In Russian).
5. Golunskii, S. A., Shaver, B. M. (1939). Forensics: methodology of investigation certain types of crimes. Moscow: NKU SSSR. 369 p.(In Russian).
6. Matusevich, I. A. (1975). Studying the identity of an accused in the process of preliminary investigation of crimes. Minsk: Izdatelstvo BGU. 128 p.(In Russian).
7. Krivosheev, A. S. (1971). Study of the identity of an accused in the investigation process. Moscow: Yurid. Lit. 80 p. (In Russian).
8. Glazyrin, F. V. (1973). Studying the personality of an accused and tactics of investigative actions. Sverdlovsk. 156 p. (In Russian).
9. Kurashvili, G. N. (1982). Investigation of the personality of an accused by the investigator. Moscow: Yurid. lit. 96 p. (In Russian).
10. Vedernikov, N. T. (1978). Identity of an accused and a defendant. The concept, subject and methodology of study. Tomsk: Publishing House of Tomsk University. 174 p. (In Russian).
11. Dulov, A. V. (1975). Forensic Psychology. 2nd edition, Minsk: Vysheish.shk. 464 p. (In Russian).

12. *Мезинов Д. А.* Преступная мотивация как объект познания в криминалистике: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Томск: Изд-во Томского ун-та, 1999. 24 с.
12. *Mezinov, D. A.* (1999). Criminal motivation as an object of knowledge in criminalistics: author. dis. ... candidate of legal sciences: 12.00.09. Tomsk: Publishing house of Tomsk University. 24 p. (In Russian).
13. *Тазин И. И.* Криминалистическая характеристика мотивационно-смысловой сферы личности преступника: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Томск: Изд-во Томского ун-та, 1999. 23 с.
13. *Tazin, I. I.* (1999). Forensic characteristics of the motivational-semantic sphere of the personality of the offender: author. dis. ... candidate of legal sciences: 12.00.09. Tomsk: Publishing house of Tomsk University. 23 p. (In Russian)
14. *Ахмедшин Р. Л.* Криминалистическая характеристика личности преступника. Томск: Изд-во Томск. ун-та, 2005. 210 с.
14. *Akhmedshin, R. L.* (2005). Forensic characteristics of the personality of the criminal. Tomsk: Publishing house of Tomsk University. 210 p. (In Russian).
15. *Ведерников Н. Т.* О проблеме предела изучения личности преступника в криминалистике. *Вестник Томского государственного университета.* 2014. № 385. С. 135-138.
15. *Vedernikov, N. T.* (2014). On the problem of the limit of studying the personality of a criminal in forensics. *Bulletin of Tomsk State University.* No. 385. P. 135-138. (In Russian)
16. *Клещина Е. Н.* Изучение личности обвиняемого следователем в целях оказания профилактического воздействия: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2003. 171 с.
16. *Kleshchina, E. N.* (2003). The study of the personality of the accused by the investigator in order to provide a preventive effect: dis. ... candidate of legal sciences: 12.00.08. Moscow. 171 p. (In Russian)
17. *Макаренко А. С.* Сочинения: в 7-ми т. Т.4. Книга для родителей. Москва: Акад. пед. наук РСФСР, 1957. 552 с.
17. *Makarenko, A. S.* (1957). Works: in 7 volumes, vol. 4. Book for parents. Moscow: Akad. ped. nauk RSFSR., 552 p. (In Russian)
18. *Бувеева Л. П.* Социальная среда и сознание личности. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1968. 268 с.
18. *Bueva, L. P.* (1968). Social environment and personality consciousness. Moscow: Izd-vo Mosk. un-ta. 268 p. (In Russian)
19. *Сахаров А. Б.* О личности преступника и причинах преступности в СССР. Москва: Госюриздат, 1961. 279 с.
19. *Sakharov, A. B.* (1961). On the identity of the criminal and the causes of crime in the USSR. Moscow: Gosiurizdat. 279 p. (In Russian)
20. *Карпец И. И.* Проблема преступности. Москва: Юрид. лит., 1969. 168 с.
20. *Karpets, I. I.* (1969). The problem of crime. Moscow: Yurid. lit. 168 p. (In Russian)
21. *Лейкина Н. С.* Влияние личностных особенностей на преступность. *Советское государство и право.* 1967. № 1. С. 102-105.
21. *Leikina, N. S.* (1967). Influence of personality characteristics on crime. *Soviet state and law.* No. 1. p. 102-105 (In Russian)

**КРИМИНАЛИСТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЧНОСТИ
ПРЕСТУПНИКА И ЕЕ ЗНАЧЕНИЕ В РЕШЕНИИ ЗАДАЧ
КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ПРОФИЛАКТИКИ**

**С. В. Томин
А. А. Лышак**

В статье раскрываются понятия и профилактическое значение криминалистической характеристики личности преступника. Обосновывается, что установление в процессе расследования причин и условий совершения уголовных преступлений является одним из важнейших направлений их профилактики.

Авторы утверждают, что с криминалистической точки зрения причины и условия совершения преступлений делятся на: а) обстоятельства, связанные с личностью преступника. Отнесение их к обстоятельствам, способствующим совершению преступления, обусловлена свойствами лица, виновного в совершении преступления (неблагоприятные условия формирования личности, обстановка в семье, в трудовом коллективе и др.) б) обстоятельства, которые существуют независимо от лица, совершившего преступление. Отнесение их к обстоятельствам, способствующим совершению преступления, неотделимо связано с установлением обстоятельств события преступления (недостатки в охране имущества, ненадлежащий учет товарно-материальных ценностей, пр.). Если вторая группа обстоятельств объективно существует, то первая тесно связана с личностью преступника.

Учитывая указанное, в статье отмечается значение для решения задач криминалистической профилактики исследования личности преступника в пределах криминалистической характеристики того или иного уголовного правонарушения.

Структура личности преступника в статье рассматривается как система относительно самостоятельных подструктур социального и психологического характера.

Социальная подструктура состоит из следующих элементов: место человека в системе общественных отношений, его социальные роли, направления деятельности. Она охватывает такие его свойства, которые раскрывают отношения в различных сферах общественной жизни.

Психологические свойства в структуре личности подозреваемого включают в себя: направленность личности (ее избирательное отношение к деятельности), которая включает различные психические свойства, потребности, интересы, мотивы, чувства, симпатии и антипатии, идеалы и мировоззрение; способности человека, его психические возможности; динамику психических процессов – темперамента, характера, стиля поведения, в которых проявляется содержание и форма духовной жизни человека, то есть система интеллектуальных и эмоциональных качеств; самосознание лица, осуществляющего саморегуляцию; психические процессы и состояния.

Раскрытие именно этих элементов в структуре личности преступника, по мнению авторов, позволяет решить задачи: 1) возможного осуществления тактического воздействия на подозреваемого (обвиняемого), в том числе с целью недопущения совершения им преступлений в будущем 2) накопления и анализа криминалистически значимой информации об обстоятельствах, способствовавших совершению преступления.

Ключевые слова: криминалистическая характеристика, личность преступника, криминалистическая профилактика, криминальные правонарушения.

CRIMINALISTIC CHARACTERISTICS OF THE OFFENDER AND ITS IMPORTANCE IN SOLVING THE PROBLEMS OF CRIMINALISTIC PREVENTION

**S. Tomyn
O. Lyshak**

The article deals with the concepts and preventive value of the forensic characteristics of the personality of the offender. It is proved that the establishment in the process of investigation of the causes and conditions for the commission of criminal offenses is one of the most important areas for their prevention.

The author claims that from a criminalistics point of view, the causes and conditions for committing crimes are divided into: a) circumstances related to the identity of the offender. Their attribution to the circumstances that contributed to the commission of the crime is due to the properties of the person guilty of the crime (unfavorable conditions for the formation of the person, the situation in the family, in the work collective, etc.) b) circumstances that exist independently of the person who committed the crime. Their attribution to the circumstances that contributed to the commission of the crime is inseparably connected with the establishment of the circumstances of the crime (flaws in the protection of property, proper accounting of inventory, etc.)

If the second group of circumstances is objectively existing, then the first is closely related to the personality of the offender.

Given the above, the article notes the importance for solving the tasks of forensic prevention of investigating the identity of the offender within the forensic characteristics of a particular criminal offense.

The personality structure of the criminal in the article is considered as a system of relatively independent substructures of a social and psychological nature.

The social substructure consists of the following elements: a person's place in the system of social relations, his social roles, and areas of activity. It embraces its properties that reveal relationships in various areas of public life.

The psychological properties in the structure of the suspect's personality include: the orientation of the personality (its selective attitude to reality), which includes various mental properties, needs, interests, motives, feelings, likes and dislikes, ideals and worldview; human abilities, his mental capabilities; the dynamics of mental processes – temperament, character, style of behavior, in which the content and form of a person's spiritual life is manifested, that is, a system of intellectual and emotional qualities; self-identity of the person exercising self-regulation; mental processes and conditions.

The disclosure of precisely these elements in the structure of the criminal's personality, in the opinion of the actor, allows us to solve the following problems: 1) the possible tactical impact on the suspect (accused), including with the aim of preventing him from committing crimes in the future 2) accumulation and analysis of forensic information on the circumstances that contributed to the commission of the crime.

Key words: forensic characteristics, the identity of the offender, forensic prevention, criminal offenses.